

הרב שמואל כ"ץ

יום העצמאות במשנתו, הגותו והנהגתו של הרצי"ה

בראש ישיבת 'מרכז הרב' עמד בשנים תשי"ב-תשמ"ב, הרב צבי יהודה הכהן קוק (להלן: הרצי"ה), בנו יחידו של מייסד הישיבה ורבה הראשי של ארץ-ישראל, מרן הראי"ה קוק. זכה הרצי"ה, מה שלא זכה אביו, לחזות בתקומתה של מדינת ישראל ולחגוג זאת מידי שנה ביום העצמאות. הוא היה אחד הבודדים שהבינו לעומק את משמעות היום, אותה הסביר באומץ ובסבלנות לתלמידיו ולציבור כולו. הוא תרם תרומה חשובה ביותר לעיצוב דמותו הדתית של יום גדול זה, כאשר עברו יום זה היה אחד הימים הגדולים והמשמחים ביותר בשנה.

ערב החג

הרצי"ה סבר, שיום העצמאות הוא יום קדוש על כל המשתמע מכך, וקדושת היום מתפשטת גם לזמן שלפני כניסת החג. לכן היה מן הראוי להימנע מאמירת 'תחנון' בתפילת מנחה בערב החג, כנהוג בתפילת מנחה בערב שבת ויום טוב. למרות זאת, הוא הורה בישיבה לומר "תחנון" בתפילת מנחה בערב יום העצמאות, כי יום זה הוא גם "יום הזיכרון לחללי צה"ל", שנקבע על פי החלטת מנהיגי המדינה בהסכמת הרבנות הראשית, וביום אבל וכאב שכזה יש לומר "תחנון".¹ הוא גער בתלמידים שבאו לתפילת ערבית בליל החג עם זיפי זקן של ימי ספירת העומר, וזאת בבחינת "הכרת פניהם ענתה במ".² בשעת סעודה שלישית בשבת פרשת אמור תשכ"ז, שאל אחד התלמידים את הרצי"ה האם מותר להתגלח ביום העצמאות והוא לא השיב לו. במוצאי שבת, לפני שהוא נפרד מהתלמידים, אמר: "ביום שני יהיה מבחן על הפנים!" ואכן, כאשר הוא נכנס לבית המדרש בליל החג וראה תלמידים לא מגולחים, פנה אליהם: "הכרת פניכם ענתה בכם, גם בתוכנו יש מפקפקים באמונה, עד מתי תהיו פוסחים על שני הסעיפים? כשיש אמונה - יש שמחה, וכשיש שמחה - אין ספקות בהלכה!"³

1 ר"ש אבינר (עורך), שיחות הרצי"ה: מדינת ישראל, גליון 34, עמ' 7; הנ"ל, עטורי כהנים, 97 (אדר תשנ"ג), עמ' 25; הנ"ל (עורך), שיחות הרב צבי יהודה: מועדים, ב, ירושלים תשס"ז, עמ' 149-150.

2 ר"ש אבינר (עורך), (לעיל, תחילת הערה 1), עמ' 4.

3 שמעתי זאת ממר"ר הרב בנימין איזנר. וראה: עטורי כהנים, 52 (תמוז תשמ"ט), עמ' 45; שם, 235 (אייר תשס"ד), עמ' 39; שו"ת במראה הבזק, ד, ירושלים תשס"ב, סי' נג-נד. רבה של קרית ארבע, הרב דב ליאור, מסר לי, שהנימוק של הרצי"ה להתיר את הגילוח ביום זה, היה

תפילה חגיגית ומרוממת

הרצי"ה, כבנו של מייסד הרבנות הראשית⁴ וכממשיך דרכו של אביו, נהג מטבע הדברים ביום זה על פי ההוראות שקבעה הרבנות הראשית לדורותיה,⁵ וכך הנהיג בישיבתו. הוא הצדיק את הוראות הרבנות הראשית לכלל הציבור, שלא לברך על ההלל ביום העצמאות, למרות שהוא אישית סבר שיש לברך, בהסבירו - פסק זה לא נבע מפחד או חשש כלשהו, אלא החלטותיה נועדו לכלל ישראל, וכל עוד יש בציבור כאלה שאינם שמחים ביום זה ואינם מכירים בערכו הגדול, לא ניתן לחייב את הכלל לברך על ההלל. הוא השריש בתלמידיו כלל חשוב ביותר:

בישיבתנו המרכזית נהגנו כפסק הרבנות כי אין אנו קלויז של חוג מיוחד - שייכים אנו לעניינו של כלל ישראל המרוכז בירושלים, ומכיון שבכללו של הציבור יש לעת עתה, לצערנו, ולבושתנו, עיכובים בשלמות האמונה והשמחה, ומתוך כך - בחיוב הברכה, נכון הוא שננהג אף אנו כהוראת הרבנות הראשית לכלל כולו.⁶

ועוד הוסיף, שהרבנות הראשית היא הסמכות היחידה הרשאית לקבוע סדר תפילות ליום קדוש זה, וכל הרוצה לשנותו עליו לחוש לאזהרה החמורה שלא לעשות את התורה כשתי תורות.⁷ יחד עם זאת, אם יש ציבור או יחידים, כגון: הקיבוץ הדתי, הצבא והרב"ל מימון, החשים בלב שמחה יתרה ביום זה, הרשות

- זה כסנדק ובעל ברית הרשאים להסתפר ביום הברית המתקיימת בספירת העומר, ראה: משנה ברורה, סי' תצג ס"ק יב.

4 על ייסוד הרבנות הראשית ופועלו של הראי"ה קוק, ראה מאמרי: 'הרקע להקמת הרבנות הראשית: ארגונה, ביסוסה ופעילותה עד הקמת המדינה', בתוך: ר"י אלפסי וג' בת-יהודה (עורכים), יובל המאה של המזרחי, ירושלים תשס"ב, עמ' רסו-רפח.

5 ראה על כך במאמרי: 'הרבנות הראשית ויום העצמאות', בתוך: ר"א ורהפטיג וש' כ"ץ (עורכים), הרבנות הראשית לישראל: שבעים שנה לייסודה, ב, ירושלים תשס"ב, עמ' 804-966.

6 רצ"י קוק, 'מזמור י"ט של מדינת ישראל', לנתיבות ישראל, ב, ירושלים תשל"ט, עמ' קנז. וראה עוד: עטורי כהנים, 94 (כסלו תשנ"ג), עמ' 38; ר"א רמר, גדול שימושה, ירושלים תשנ"ה, עמ' לה; רח"א שורץ, בדרך התורה הגואלת, בית-אל תשס"ו, עמ' רכב; ר"ה רבינוביץ, מאורות הרצי"ה, אלקנה-רחובות תשע"א, עמ' תקצט. הרב דוד שפירא מסר לי, שהוא שמע את הרצי"ה מברך בליל החג ברכת 'שהחיינו' על מגבעת חדשה שקנה לכבוד היום, כי הוא סבר שיש לברך ברכה זאת, אך הוא לא רצה לעשות זאת בפרהסיה בניגוד להוראת הרבנות הראשית. על ישיבת 'מרכז הרב', ראה: ר"י רודיק, ישיבת "מרכז הרב" - התפתחותה ומגמותיה החינוכיות (תרפ"א-תשמ"ב, 1921-1982), דיסטריציה אונברסיטת חיפה, תשנ"ה; הנ"ל, חיים של יצירה: ישיבת מרכז הרב לדורותיה: הגות, חינוך ומעש, א, ירושלים תשנ"ח.

7 על פי יבמות יג, ב; סנהדרין פח, ב.

בידם לברך, ואין בכך זלזול ברבנות הראשית, כי דבר זה תלוי בתחושת הלב.⁸ לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר המצב המדיני-בטחוני השתנה לטובה, ולא היתה עוד סכנה לחלוקת הארץ, סבר הרצי"ה שיש לומר הלל בברכה וביתר שמחה,⁹ אך הוא לא שינה ממה שהיה נהוג בישיבה, כי הרבנות הראשית לא הורתה לעשות זאת. רק בשנת תשל"ד, לאחר שהרב הראשי, הרב שלמה גורן, הורה בשם מועצת הרבנות הראשית לומר הלל בברכה בליל וביום העצמאות, הוא הורה לומר בישיבה הלל גם בלילה ובברכה.¹⁰ הוספה זו הפכה את תפילת ליל החג בישיבה למעמד אדיר שהשאיר רושם עז על כל המשתתפים בו. המונים, ביניהם בני נוער ותלמידי ישיבות, הצטרפו למעמד זה תוך הצטופפות בבית המדרש של הישיבה.¹¹ בישיבה המשיכו לומר הלל (ללא ברכה) בליל החג גם לאחר פטירת הרצי"ה בשנת תשמ"ב, משום כבודו של הרב גורן אף על פי

8 רצי"י קוק (לעיל, הערה 6), עמ' קנד-קנה, קנז; רח"א שורץ, (לעיל, הערה 6), שם; ר"ה רבינוביץ, (לעיל, הערה 6), עמ' תקצט-תר. לדעה זו הסכימו הרבנים הראשיים, הרב י"א הרצוג והרב י' נסים, ראה: א' יעיר, עמודים 553 (אייר תשנ"ב), עמ' 363; הנ"ל, הצופה, ד' באייר תשמ"ט; ר"ש אבינר, באהבה ובאמונה, א, ירושלים תש"ס, עמ' 312. הרב י"ל מימון היה שר הדתות הראשון של מדינת ישראל, הוא הנהיג בבית הכנסת שלו לומר הלל בברכה, וברכת 'שהחיינו'.

9 על פי מכתב מט"ז בסיון תשל"ז, הובא אצל: י' סטרולוביץ, הסדור החדש והשלם לתפילות יום העצמאות ויום ירושלים, מעלה חבר תשנ"ו, עמ' 184; א' יעיר, 'סידור התפילות החדש ליום העצמאות', עמודים, 520 (אייר תשמ"ט), עמ' 258; ר"א שרקי, סידור בית מלוכה, ירושלים תשנ"ט, עמ' 168; הנ"ל, 'אמירת הלל בליל יום העצמאות', בתוך: כלביא שכן, אור עציון תשס"ג, עמ' 375.

10 הרב גורן נבחר לרב ראשי בז' בחשון תשל"ג. לפני החג באותה השנה, השיב לשואלים - שיש לומר הלל בברכה בליל החג וביומו. למרות זאת, הרצי"ה לא שינה מהנהוג בישיבה, בהסבירו, שהפסק ניתן באופן פרטי ולא מטעם מועצת הרבנות הראשית. גם בשנת תשל"ד, כך היתה תשובתו, ראה: מ' ברש, ידיעות אחרונות, ט' בניסן תשל"ד [= ר"י ברמסון (עורך); במערכה הצבורית, ירושלים תשמ"ו, עמ' קג]. רק לאחר שפורסמה, בכ"ה בניסן תשל"ד, הוראת הרב גורן בשם מועצת הרבנות הראשית, לומר הלל בברכה בליל וביום העצמאות, הורה הרצי"ה לתלמידיו, בכתב ובעל פה, לנהוג כפסק של הרב גורן, וכך הנהיג גם בישיבה. לפני צאתו מביתו בדרכו לישיבה לתפילה החגיגית בערב, אמר בהתרגשות: "היום, הלל בברכה!" כך שמעתי מנאמן ביתי, הרב יוסף בדיחי. לאחר שיחה טלפונית עם הרב גורן, על פועלו של הרב גורן בנושא זה, ראה במאמרי (לעיל, הערה 5), עמ' 888-895. הרב איתן איזמן מסר לי, שבתפילת ערבית באותה שנה, לאחר תפילת העמידה, שאל הש"ץ את הרצי"ה: כיצד לנהוג? תשובתו היתה: "לחלוק על הרב הראשי זה יותר חמור מברכה לבטלה!" הרב יעקב פילבר מסר לי - לאחר שהרצי"ה שמע שתלמידים מתווכחים ומתלבטים אם יש לנהוג כפסק של הרב גורן, הוא אמר על הויכוח: "זה יותר חמור מברכה לבטלה!" וראה עוד: הצופה, ד' באייר תשל"ד; ז' באייר תשל"ה; עטורי כהנים, 62 (אייר תש"ן), עמ' 38; ר"א רמר (לעיל, הערה 6), עמ' לה; ר"א שרקי, (לעיל, הערה 9), עמ' 372.

11 רח"א שורץ, (לעיל, הערה 6), עמ' רכא-רכב.

שהוא כבר לא היה רב ראשי, עד פטירתו.¹²

בשנה בה יום העצמאות חל ביום שישי או בשבת, וכדי למנוע חילול שבת הוקדמו החגיגות, על פי חוק הכנסת, ליום חמישי - ובהתאם לכך הוקדמו גם התפילות כהוראת הרבנות הראשית - הדגיש הרצי"ה, שזהו קידוש ה' של המדינה לעיני כל העולם, שהשבת קרבה ומשום שמירתה וקדושתה מקדימים את החגיגות ליום חמישי.¹³

בשנת תשט"ז, כאשר יום העצמאות חל ב"שני קמא", הנהיג הרצי"ה בישיבה לומר סליחות וגם הלל. הוא לא ראה בכך סתירה, אלא השלמה, כי הסליחות, שאינן כקינות, עניינן התעוררות לתשובה וכמיהה לגאולה השלימה, ואמירתן נותנת יתר רצינות ליום זה, שגם בו ראוי להתעורר לכך. מה עוד, שזו תענית של יחידים שאינה פוגעת באופי הציבורי החגיגי של יום זה.¹⁴ מספר תלמידים, שלא קיבלו את ההבחנה הזו של רבם, יצאו מבית המדרש. הרצי"ה הקפיד על כך מאוד, הוא סירב לדבר עם אותם בחורים למרות שהם ניסו לפייסו, ולא בא לישיבה מספר חודשים, באומרו: "מי שאין בו יראת שמים - אין דבריו נשמעים"! לאחר זמן אמר

12 כך הסביר לי ראש הישיבה והרב הראשי (בשנים תשמ"ג-תשנ"ג), הרב אברהם שפירא. בשנת תשמ"ו נשאל הרב שפירא - האם אין סימן להקצנה בישיבה, מאחר ובאותה שנה אמרו בישיבה הלל ללא ברכה? תשובתו היתה: כל עוד כיהן הרב גורן כרב ראשי קיבלנו את פסק דינו, עתה הוחזר המצב כפי שהיה בימי הרב הרצוג כמו בכל השנים. והוסיף: "אין למצוא ישיבה שבה תומכים בתקיפות בערכו של יום העצמאות כמו בישיבת 'מרכז הרב'. אלמלא ישיבת 'מרכז הרב' לא היתה גושפנקא דתית ליום העצמאות"! [הדגשה שלי - ש.כ.], הצופה, ה' בסיון תשמ"ו. בהצופה, ז' באייר תשנ"ה, התפרסמה ידיעה כאילו בישיבה לא אמרו הלל בברכה ופרשנות על כך [עיתון המודיע (בח' באייר) העתיק ידיעה זו כהוכחה שבישיבת 'מרכז הרב' "חזרו בתשובה"!]. הרב הלל פלסר, שהיה ש"ץ בתפילת ערבית, פרסם בהצופה, בט' באייר, מחאה על דברי פרשנות זו, ש"הנה שקרית ומחוצפת". הוא הסביר לי את אשר אירע: בטעות הוא סבר שבישיבה נהוג בלילה שלא לומר הלל, כפי שהורתה הרבנות הראשית מקדמת דנא, ולא היתה כל אידיאולוגיה מאחרי השמטה זו. בשנה זו נפטר הרב גורן, לכן משנת תשנ"ו הפסיקו בישיבה לומר הלל בתפילת ערבית.

13 ר"י אריאל, תחומין, ח (תשמ"ז), עמ' 61; ר"ש אבינר (עורך), (לעיל סוף הערה 1), עמ' 135-136 [= הנ"ל, שיחות הרצי"ה: יום העצמאות, ירושלים תשס"א, עמ' 13]; ר"ה רבינוביץ, (לעיל, הערה 6), א, עמ' שכט-של; שם, ב, עמ' תרד. וראה במאמרי: (לעיל, הערה 5), עמ' 861-861, 897-900. 14 רצ"י קוק, 'להבהרת חילוקי היחסים אל יום העצמאות', (לעיל, הערה 6), עמ' קנג-קנד [= זרעים, קצא (אייר תשי"ז), עמ' ד-ו; הנ"ל, לנתיבות ישראל, ג, ירושלים תשנ"ז, עמ' עג-עז]; שיחת הרצי"ה לחברי קשת (חזה"מ פסח תשל"ח), סע' יב (בשכפול), והוסיף שם, שנכדו של החתם סופר, הרב ע' סופר, הסכים אתו; ר"ש אבינר, עטורי כהנים 30 (תשרי תשמ"ח), עמ' 11 [= שו"ת שאילת שלמה, ו, ירושלים תשס"א, סי' נא]; הנ"ל, טל חרמון: מועדים, ירושלים תשנ"ט, עמ' 147-148. וראה במאמרי, (לעיל, הערה 5), עמ' 865-869.

לאחד מאלו שיצאו: "אתה חושב שאתה אוהב את מדינת ישראל יותר ממני?".¹⁵

סעודת מצווה ודרשה בענייני דיומא

בעיני הרצי"ה יום העצמאות היה יום קדוש ונעלה עם כל המשתמע מכך, ולא יום של חופשה ושמחה בעלמא.¹⁶ הוא הצליח להשרות אוירת חג מיוחדת בישיבה, שלא באה לידי ביטוי רק בתפילה החגיגית והמרוממת, אלא גם בסעודת ההודיה שנערכה בליל החג לאחר התפילה, אותה הוא ראה כסעודת מצווה.¹⁷ בסעודה זו, שהחלו לקיים בישיבה רק בשנת תשי"ד,¹⁸ השתתפו מנהיגי האומה ואישי ציבור. בכל שנה, עם סיום המסיבה, בהיותו אחרון הנואמים, העמיק הרצי"ה בדרשתו במעלת היום ובקדושתו, תוך הדגשת מספר נושאים: משמעות העצמאות והקמת המדינה, כיבוש ויישוב ארץ-ישראל ושלטון עם ישראל בה (עפ"י הרמב"ן), שלבי הגאולה, 'הקץ המגולה', קיבוץ גלויות, גדול קידוש ה' הנובע מתוך חילול ה' ועוד. לרוב הוא פתח את דבריו בשני הפסוקים האחרונים של תהלים ק"ז, הפרק שפותח את תפילת ליל יום העצמאות,¹⁹ תוך התייחסות לפרק בתהילים התואם את מספר השנה לשנות קיומה של המדינה, ולאירועים החשובים שהתרחשו באותה השנה.²⁰

15 כך מסר לי הרב יעקב פילבר. וראה: רח"א שורץ, (לעיל, הערה 6), עמ' רכב-רכג. מהרב ישראל מלכיאל שמעתי, שבשנת תשכ"ג, סיפור זה חזר על עצמו, אז הרצי"ה הלך אחר היוצאים והחזירם לבית המדרש. וראה עטורי כהנים 235 (אייר תשס"ד), עמ' 39. כעבור שנים גם בישיבה לא אמרו סליחות ביום זה.

16 ר"ש אבינר, צבי קודש, א, ירושלים תשס"ה, עמ' 316.

17 ר"ש אבינר (עורך), (לעיל, סוף הערה 1), עמ' 199-197; [= הנ"ל, שיחות הרצי"ה: יום העצמאות, ירושלים תשס"א, עמ' 44-46]. תיאור חי על האווירה המיוחדת בישיבה בליל החג, ראה: ר"א ריגר ור"י פריד (עורכים), לחי ראי, ירושלים תשכ"א, עמ' תעג-תעד; צ' קפלן, בשיפולי גלימתו, ירושלים תשד"ם, עמ' 107-109. ברשותי מצוי נוסח של "קידושא רבה" שנאמר במסיבה זו בשנת תשכ"ט, הנוסח נערך על ידי הרב ש' שמואלי בהתייעצות עם מנהל הישיבה, הרב שלום נתן רענן-קוק.

18 פרופ' נחום רקובר, תלמיד הישיבה באותם הימים, מסר לי, שהוא זה שפנה לרצי"ה בהצעה לקיים מסיבה בישיבה כמו בחנוכה, תשובתו היתה: יש לי תוכנית לרדת לרחוב כדי לשוחח ולרקוד עם החוגגים כבעבר, ובכך לקרבם לאמונה. הוא נתרצה לבקשה זו, לאחר שתלמידו הציע - תחילה תתקיים המסיבה, ואחר כך ירדו כל התלמידים לרקוד ברחובות.

19 ביאור לפרק זה ביחס ליום עצמאות, ראה: ר"י בן-נון, חזון למועד, ירושלים תשס"ב, עמ' 172-171; הנ"ל, נס קיבוץ גלויות: מיציאת מצרים למדינת ישראל, ירושלים תשס"ח, עמ' 129-120.

20 ראה: רצ"י קוק, 'לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו', לנתיבות ישראל, א, ירושלים תשכ"ז, עמ' 177-180 [= הצפה, ה' באייר תשי"ב; ר"ח שטיינר ור"א קלונסקי (עורכים), אור לנתיבות, ירושלים תשמ"ט, עמ' צ-צא; י' קיל (עורך), ישראל וגאולתו, ירושלים תשל"ה, עמ' 241-242; ר' שריד (עורך), סידור גואל ישראל, רמת גן תשנ"ח, עמ' 296-294; רצ"י קוק, (לעיל, הערה

ריקוד של מצווה

ביום העצמאות הראשון בשנת תש"ט, הרצי"ה יצא עם תלמידי הישיבה לרקוד ב'כיכר ציון' ברחוב יפו, אליהם הצטרפה קבוצה מתלמידי ישיבת 'חברון'.²¹ מאז הוא הקפיד בכל שנה לצאת עם תלמידיו לרחובות ירושלים, ולרקוד ולשוחח עם בני הנוער ותושבי העיר על מהות היום. הוא רקד שם בשמחה ובהתלהבות עצומה, למרות שהיה אחד הרבנים הבודדים שנראו בחוצות העיר, והישיבה הייתה היחידה שנהגה כך. לאחר חצות הרוקדים הגיעו עד בית הנשיא, כדי

6, עמ' קנו-קסא [= הצפה, ט"ו בסיון תשכ"ז; בעצם, 10-11 (ניסן-אייר תשל"ג), עמ' 20-18; ר"א סופר (עורך), חסד לאברהם, ירושלים תשל"ב, עמ' 111-118; שנה בשנה, תשל"ו, עמ' 267-274; בתוך: 'תירוש (עורך), הציונות הדתית, ירושלים תשל"ח, עמ' 140-146; דף לתרבות יהודית, 96 (אייר תשל"ט); זרעים, תצו (ניסן תשמ"ב), עמ' ד-ו; ר"א דסברג (עורך), יראו ישרים וישמחו, אייר תשמ"ה, עמ' 4-10; ר"ז מלמד (עורך), ארץ הצבי, בית אל תשנ"ה, עמ' א-י; רצ"י קוק, לנתיבות ישראל, ג, ירושלים תשנ"ז, עמ' עח-פו; ר' שריד (עורך), סידור גואל ישראל, רמת גן תשמ"ח, עמ' 297-304; ר"א שרקי, (לעיל, הערה 9), עמ' קנח-קסח; ר"ש אבינר (עורך), שיחות הרצי"ה: יום העצמאות, ירושלים תשס"א, עמ' 88-66; הנ"ל, (לעיל, סוף הערה 1), עמ' 165-143; ר"י בדיחי, גאולת אור הצבי, ירושלים תשס"ה, עמ' 323-314; יוסף פלאי (עורך), עץ יהודה: ספר זכרון לרב יהודה חזני ז"ל, ירושלים תשס"ו, עמ' 28-21; א' שפירא (עורכת), אנו מכריזים בזאת: 60 נאומים נבחרים בתולדות ישראל, תל-אביב 2008, עמ' 110-106 - זו השיחה המפורסמת ביותר, שנאמרה שלושה שבועות לפני פרוץ מלחמת ששת הימים. תיאור חי של אותו לילה מרגש, ראה: ר"ש ירושלמי, 'תלמידי ישיבת "מרכז הרב" במערכות ישראל', אור המזרח, נז-נח (ניסן-אלול תשכ"ז), עמ' 160-164; ארץ הצבי, עמ' פ; ש' רז ואחרים (עורכים), משמיע ישועה, אור עציון תש"ע, עמ' 332-331]. על שיחות נוספות, ראה: עלי משמרת, 2 (סיון תשי"ח), עמ' 3-6; הצפה, ה' באייר תשל"א; מעריב י"ד באייר תשל"ד; שיחות יום-העצמאות התשל"ט שנאמרו בישיבת "מרכז הרב", ירושלים (חש"ד), עמ' 9-12; ר"י ברמסון (עורך), להלכות צבור, ירושלים תשמ"ז, עמ' ריד, רכו; עטורי כהנים, 100 (סיון תשנ"ג), עמ' 43-44; שם, 149 (אייר תשנ"ז), עמ' 1-16; שם, 173 (אייר תשנ"ט), עמ' 1-2; ר"ז מלמד (עורך), ארץ הצבי, עמ' כד-כז; רח"א שורץ, (לעיל, הערה 6), עמ' קכג-קכד, ר-רח; ר"ש אבינר (עורך), שם; ר"ה רבינוביץ, (לעיל, הערה 6), עמ' תקצא-תריג. וראה: שיחת הרב ש"נ רענן-קוק בשנת תשכ"ז (1967), בתוך: ב"צ שפירא (עורך), בשמן רענן, א, ירושלים תש"ן, עמ' רכז-רכח. על שיחות הרב אברהם שפירא, ראה: שיחות ליום העצמאות התשל"ט שנאמרו בישיבת 'מרכז הרב', ירושלים (חש"ד), עמ' 13-19; הנ"ל, בתוך: ש' רז (עורך), קובץ הציונות הדתית, ירושלים תשנ"ט, עמ' 25-34; הנ"ל, שם, ירושלים תשס"ב, עמ' 97-105; הנ"ל, בתוך: מ' אריאלי (עורך), נשמה של שבת, חברון תשנ"ט, עמ' 273-277; הנ"ל, מקולות מים רבים, ירושלים תש"ס, עמ' 9-16. על שיחות הרב שאול ישראלי במסיבה זו, ראה: הנ"ל, זה היום עשה ה': לקט דרשות ומאמרים ליום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשס"ג. וראה עוד: ר"ש אבינר, טל חרמון: מועדים, ירושלים תשנ"ט, עמ' 226-205; ר"א ויזליצקי, מדור לדור, ירושלים תש"ס, עמ' 201-229; ר"ע ולנסקי, אבן ישראל, ד, ירושלים תשס"א, עמ' קיט-קנה; כי עין בעין יראו, ירושלים תשס"ד, עמ' עה-רי; ר"ח דרוקמן, קמעא קמעא, ישראל תשע"ב, עמ' 278-195.

21 רח"א שורץ, (לעיל הערה 6), עמ' רלג.

לבטא ביום זה את השילוב של תורה וממלכתיות. הרצי"ה נהג לומר לתלמידיו שתמהו, הרי הנשיא לא נמצא בביתו או שהוא ישן: "מה איכפת לי אם הוא ער או ישן, אנו נותנים כבוד למלכות שיש לנו נשיא", וביקש מהשומרים למסור לו את ברכתו וברכת הישיבה.²² באחת השנים הרצי"ה עבר ניתוח כחודש לפני יום העצמאות, הוא לא יכל לצעוד על רגליו ובקושי יצא מהחדר ב'בית הרב', שם גר גיסו, הרב שלום נתן רענן-קוק, שם נח. ליל החג קם ממיטתו, ולא נענה להפצרת אחותו, הרבנית בתיה-מרים, שלא ירד לרחוב. הוא רקד שם כהרגלו במלוא כוחותיו ובשמחה גדולה.²³ הרצי"ה הקפיד על תלמידים שרקדו בישיבה, לאחר סעודת הצהריים ביום העצמאות, ללא התלהבות. הוא עצמו רקד בבחינת "כל עצמותי תאמרנה".²⁴

לגבי חשיבות הריקודים ביום זה, הסביר לתלמידיו:

"ריקודים אלה הם הפגנה כלפי עולם ומלואו כי 'נצח ישראל לא ישקר', בין אם נטורי קרתא ירצו ובין אם לא ירצו".²⁵ והוסיף: "כשאני רואה את היהודים רוקדים פה ביום העצמאות, אני רואה את ריבונו של עולם רוקד יחד אתנו ושמו יחד אתנו",²⁶ וזו מין קדושה מיוחדת המתגלית בתוך החילוניות שברחובות.²⁷

שנה אחת, שאל את אחד מתלמידו בעת הריקוד - מה השעה? משזה השיב: "חצות", אמר לו: אם כן, מה שאנו עושים עכשיו זה תיקון חצות, יש היושבים ב'תיקון' על הארץ ובוכים, ויש בריקוד של שמחה והודאה מיוחדת במינה.²⁸

22 ראה: לתשובת השנה, ירושלים תשמ"ג, עמ' 16-17; עטורי כהנים, 103 (אלול תשנ"ג), עמ' 41-40; ר"ח דרוקמן, צהר, י (אביב תשס"ב), עמ' 10, ושם, עמ' 17-18; ר"ז מלמד, לנתיבות רבנו, בית-אל תשע"ב, עמ' 42. וראה עוד: הצופה, ט' באייר תשי"ב; ה' באייר תשט"ו; ו' באייר תשט"ז; ו' באייר תש"ך (ריקוד עם השר ח"מ שפירא); ה' באייר תשכ"א, ו' באייר תשכ"ב; ה' באייר תשכ"ד (ריקוד עם ראש העיר לבית הנשיא); ו' באייר תשכ"ז; י"ב באדר תשמ"ג; ר"ש ירושלמי (לעיל, הערה 20); צ' קפלן, (לעיל, הערה 17), עמ' 107-109.

23 עטורי כהנים, 194 (טבת תשס"א), עמ' 46; ר"ז מלמד, שם, עמ' 72.

24 עטורי כהנים, 80 (חשון תשנ"ב), עמ' 43.

25 פנים אל פנים, 2 (אייר תשי"ט), עמ' 7; שם, 518 (אייר תשכ"ט), עמ' 7; במערכה הצבורית (לעיל, הערה 10), עמ' נג; רבנו זצ"ל, ירושלים תשמ"ב, עמ' 47.

26 כך שמעתי ממר"ר הרב חיים דרוקמן, מופיע גם בהצופה, י"ב באדר תשמ"ג; דף לתרבות תורנית, 131 (ניסן תשמ"ג), עמ' 4. מעין זה הוא אמר בשנת תשי"ד בישיבת בנ"ע בכפר הרואה, כאשר הזמינו אותו לדבר בפני תלמידי ישיבת 'כרם יבנה' (שהוקמה באותה שנה) שהתארחו שם.

27 מתוך שיחתו בשנת תשכ"א, ר"ה רבינוביץ (לעיל, הערה 6), עמ' תרד.

28 ר"ז מלמד, לזמן הזה, בית אל תשנ"ט, עמ' לז; ובגירסה קצת שונה: הנ"ל, (לעיל, הערה 22), עמ' 71.

משנת תשכ"ה, לאחר שהישיבה עברה לבנין החדש בשכונת קרית משה, הסעודה התקיימה שם, ואילו השיחה בענייני היום ניתנה בישיבה הישנה, 'בית הרב'. באותה השנה הרצי"ה רקד עם תלמידיו עד הישיבה הישנה במרכז העיר, למרות הכאבים העזים ברגליו, בהגיעו למדרגות הבית הוא רעד בכל גופו מהמאמץ. להצעת אחד מתלמידיו, לנוח מעט לפני שידבר שמא הוא עייף, הוא השיב: "חס וחלילה! עייפות זו עבירה, ככתוב: "ואתה עיף ויגע" (דברים כ"ה, יח), קם מיד ודיבר באריכות כאילו לא צעד כלל.²⁹ לאחר מלחמת ששת הימים, הרצי"ה ותלמידיו רקדו מהישיבה דרך מרכז העיר (בשנותיו האחרונות הוא נסע במכונית), הם הגיעו בשעות הקטנות של הלילה לכותל המערבי, שם נמשכו הריקודים ונאמרו פרקי תהלים של הודיה לה'.³⁰

מאור פניו של הרצי"ה ביום העצמאות, התרגשותו ושמתו העצומה, תפילתו בדבקות ובאריכות, וההתלהבות שלו בעת הריקודים ברחובה של עיר, לימדו את תלמידי הישיבה על גדולת היום יותר מהדברים שאמר ביום זה.³¹ ואכן, כולו זרח משמחה ביום זה, בה הדביק את כל העומדים במחיצתו. "הוא היה ה'שרף' של מלכות ישראל המחודשת".³²

קדושת היום ואופיו הרוחני

בשנים שהמצב הדתי, הכלכלי, החברתי והביטחוני במדינה היה קשה, ושרר בה אווירת ייאוש ואכזבה, היו ססברו שיש לבטל את החגיגות ביום העצמאות. הרצי"ה קבע נחרצות - תוקף קדושת יום העצמאות לא נפגם בגלל תופעות שליליות במדינה, ויש להמשיך לשמוח ביום זה, לרקוד בחוצות, ולהודות לקב"ה על צמיחת גאולתנו!³³ יש לכלול בשמחת יום העצמאות את השמחה

29 ר"ז מלמד, (לעיל, הערה 22), עמ' 11. ופעם בעת שהם רקדו ברחוב אמר לו: הריקוד לא צריך להיות סתמי, צריך לדעת לרקוד, צריך לדעת להתכופף (והדגים זאת), מתי להרים את הרגל ומתי להורידה. כל תנועה פועלת בריקוד ביום העצמאות, וכך מחברים את הארץ עם ריבוננו של עולם, שם עמ' 10-11.

30 הצופה, ה' באייר תשל"א; ו' באייר תשל"ה; רח"א שורץ, (לעיל, הערה 6), עמ' קנז, רכא. על פי הוראתו, הרוקדים הפסיקו לשיר בעוברים ליד בית החולים "שערי צדק" הישן, כדי לא להפריע לחולים (מזיכרון אישי).

31 עטורי כהנים, 198 (אייר תשס"א), עמ' 46.

32 הצופה, ד' באייר תשכ"ב.

33 פנים אל פנים, 259 (ה' אייר תשכ"ד), עמ' 10-11 [= במערכה הצבורית, (לעיל, הערה 10), עמ' כז-לא]; שם, 720-721 (ב' באייר תשל"ג), עמ' 3-4; עטורי כהנים, 106 (כסלו תשנ"ד), עמ' 19; ש' רז ואחרים (עורכים), (לעיל, הערה 20), עמ' 286. על השקפתו בדבר ערכה של מדינת ישראל, למרות מגרעותיה, והשתלבותה בחזון הגאולה, ראה: רצי"ה קוק, בתוך: מצפה, ירושלים תשי"ג, עמ' סט-עה; הנ"ל, לנתיבות ישראל (לעיל, תחילת הערה 20), עמ' 82-87, 188-200; שיחות הרצי"ה, (לעיל, הערה 2); רח"א שורץ, מתוך התורה הגואלת,

על כל הנסים הקשורים בבניין הארץ.³⁴ לדעתו - אנו נמצאים כבר באמצע הגאולה; יש לתת צורה של קודש ליום העצמאות, ולהרבות בו בשמחה על: גילוי השכינה, שיבת ציון ומלכות ישראל הנבנית מחדש. והוסיף - יש צורך באמונה בקדושת הארץ שתתן ערך אמיתי לחג העצמאות; צה"ל הוא ביטוי של קדושה המסמל שלטון עם ה' על ארצו; מלכות שמים מתגלית אפילו ב'מלכות' של דוד בן-גוריון. יש לכנס כינוסים כדי להחדיר בעם אמונה זו. לדעתו המיוחד בה' באייר (תש"ח), התאריך שקבעה הכנסת לחוג בו את יום העצמאות, הוא - האומץ והגבורה שהיו לראשי הציבור להכריז ביום זה על הקמת המדינה, לכן יש להלל ולשמוח דווקא בתאריך זה.³⁵

הרצי"ה התנגד לביטוי: "לתת צביון דתי לחג", בחגיגות ובטקסים, כי מעשים חיצוניים לא יועילו לציבור להבין את מהות היום ולשמוח בו. זו שאלה של פנימיות האמונה במעלת היום, וכדי להשריש זאת יש להרבות באמונה בקב"ה הגואל את עמו, ולא לתת לו עצות, ובאהבת הבריות בדרך חיובית ולא בשלילה. ככל שתגדל האמונה - כך תגדל השמחה. מהסיבה הזו הוא התנגד גם לקיום 'סדר' מיוחד בסעודת ליל החג, ולהכנת מאכל מיוחד לסעודה זו.³⁶ כאשר באו ראשי אחת הישיבות להתייעץ אתו אם להעסיק תלמיד חכם בישיבה, הוא יעץ להם לבדוק את סדר תפילתו ביום העצמאות.³⁷

הרצי"ה ראה כזכות גדולה, כאשר כיבדוהו בהדלקת משואה בהרצל ביום העצמאות תשי"ז (1957).³⁸ לעומת זאת, בשל ענוותנותו, הוא סירב בשנת

ד, ירושלים תשנ"א, עמ' נא-ס; הנ"ל, (לעיל, הערה 6), עמ' רכה-רכז.

34 הצופה, ט' באייר תשט"ז.

35 רצ"י קוק, (לעיל, תחילת הערה 20), עמ' 178-179; הצופה, ה' באייר תשי"ג, ד' באייר תשכ"ב; יו"ט לוינסקי (עורך), ספר המועדים, ז, תל-אביב תשט"ז, עמ' 470-471; עמודים, 142 (אייר תשי"ח), עמ' 3; זרעים, קמג (אייר תשי"ג), עמ' ה; ר"ש פדרבוש (עורך), תורה ומלוכה, ירושלים תשכ"א, עמ' 102-103; ג' כהן, מעריב, י"ד בניסן תשכ"ג; רח"א שורץ (לעיל, הערה 6), עמ' רכג-רכה; ר"ש אבינר, לעיל (סוף הערה 1), עמ' 131-132, (לעיל, הערה 16), עמ' 316-317.

36 ש' שמיר, פנים אל פנים, 52 (אייר תש"ך), עמ' 8-9; עטורי כהנים, 111 (ניסן תשנ"ד), עמ' 43; שם, 149 (אייר תשנ"ז), עמ' 14; ר"י הס, אמונה לדור התהיה, ירושלים תש"ן, עמ' 258-266. לגבי נוסח ומאכל מיוחד בסעודת החג, ראה: ר"ש אבינר, עטורי כהנים, 149 (אייר תשנ"ז), עמ' 14; הנ"ל, (לעיל, סוף הערה 1), עמ' 182-183, 234; ר"ה רבינוביץ (לעיל, הערה 6), עמ' תר. כאשר הגיעה לידי החוברת שהוציא משרד החינוך 'מקראי חג לסעודת יום העצמאות', בה הושמט שם ה', הוא פרץ בבכי, באומרו: "משרד החינוך חירף וגידף מערכות ישראל", הצופה, ג' באייר תשט"ו. לעומת זאת, הוא כתב הקדמה להגדת העצמאות, שערך תלמידו, דוד ברגמן, בשנת העשור למדינה [תשי"ח (1958)].

37 עטורי כהנים, 102 (אב תשנ"ג), עמ' 40.

38 הצופה, ו' באייר תשי"ז.

תשכ"א (1961) לקבל ביום העצמאות את פרס ישראל לספרות תורנית, יחד עם הרב דוד כהן ('הנזיר'), על פועלו הגדול בהפצת כתבי אביו.³⁹

מצעד צה"ל

הרצ"ה דחה את הדרישה, שהרבנות הראשית תאסור ללכת לחזות במצעד צה"ל, נימוקו היה: כל מה ששייך למצוות כיבוש ארץ ישראל וליום הזה של קימום מלכות ישראל - הכל קודש, ואין בכך משום "כוחי ועוצם ידי"! הוא הבהיר לתלמידיו, שחובה עלינו לעשות חיל, אלא שיש לייחסו לקב"ה ולהבין שהוא הנותן לנו את הכוח ואת החיל הזה.⁴⁰ במצעד הוא ראה קידוש ה', העלאת כבוד ישראל בעיני העמים, וביטוי לעצמאות עם ישראל בארצו ושלטונו בה. בטנקים, בכלי הנשק ובמדי צה"ל ראה תשישי מצווה וקדושה, כי באמצעותם מקיימים את מצוות כיבוש וישוב ארץ-ישראל. בשנים תשי"ח, תשיכ"א, תשיכ"ז, תשיכ"ח ותשל"ג, כאשר מצעד צה"ל התקיים בירושלים, הוא עודד את תלמידיו לצאת ולחזות במצעד, ואף הוציא את הלומדים מבית המדרש. בשמחה גדולה יצא בעצמו לחזות במצעד. הוא התעניין בכל כלי נשק שעבר לפניו, ועל כל טנק שחלף אמר: "אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו". הוא עמד לאורך כל המצעד, למרות השמש הקופחת, וסירב לשבת על כיסא שהוצע לו.⁴¹ הוא הקפיד לחזות במצעד בעומדו מול הכנסת (הישנה), ולא בתחילת רחוב המלך גורג' הסמוך יותר ל'בית הרב'.⁴²

השפעה לדורות

ישיבות תיכוניות, אולפנות, ישיבות 'הסדר' וישיבות גבוהות רבות הלכו בדרכה של ישיבת 'מרכז הרב', המהווה את ספינת הדגל של הצינונות הדתית. הן נהגו כסדר התפילות שקבעה הרבנות הראשית, אם כי לא בכולן היה נוסח אחיד, והנהיגו סעודת הודיה. ראשי הישיבות, בדרשות החג ובעלוני הישיבות, העמיקו

39 ש' רז ואחרים (עורכים), (לעיל, הערה 20), עמ' 398.
 40 רצ"י קוק (לעיל, הערה 6), עמ' קנז-קנח; הנ"ל, עלי משמרת (לעיל, הערה 20), עמ' 5; ר"ש אבינר (עורך), שיחות הרצ"ה: בראשית, ירושלים תשנ"ג, עמ' 382-383; הנ"ל, (סוף הערה 22), עמ' 92; הנ"ל, (לעיל, סוף הערה 1), עמ' 154-153. הסבר לכך ראה: ר"ע קלכהיים, 'כוחי ועוצם ידי', זרעים, שמה (אייר תשכ"ט), עמ' ג; ר"א קלונסקי, ארץ הצבי, ירושלים תשנ"ב, עמ' 27-26 [= הצופה, כ"ו באייר תשנ"א].
 41 רצ"י קוק, שם; דף לתרבות תורנית, 131 (ניסן תשמ"ג), עמ' 4; ש' רז ואחרים (עורכים), (לעיל, הערה 20), עמ' 283-282. עטורי כהנים, 109 (אדר תשנ"ד), עמ' 45; שם, 235 (אייר תשס"ד), עמ' 39. כאשר צעדו החיילות הוא לא מחא כפיים, ר"א רמר, (לעיל, הערה 6), עמ' צו; ר"י אריאל, בשיפולי הגלימה: הרב צבי יהודה הכהן קוק, ישראל תשע"ב, עמ' 109.
 42 ר"י אריאל, (לעיל, הערה 41), עמ' 109.

והסבירו לתלמידיהם הצעירים את המהות הרוחנית וגדולת היום, לרוב ברוח תורתו של מרן הראי"ה קוק וממשיך דרכו, בנו, הרצי"ה. הרצי"ה תרם יותר מכל אדם אחר לצביון הדתי של יום העצמאות. הוא הצליח, בסבלנות רבה ובשיחות רבות, להבהיר את ערכו ומעלתו של יום זה. בזכות התמדתו בשמחה וריקודים בשנותיה הראשונות של המדינה, למרות שהמצב בה היה קשה בכל התחומים, ובפרט בתחום הדתי, נשאר ביום העצמאות הצביון הדתי, והציבור הדתי-לאומי יכול לחוג יום גדול זה גם בבתי הכנסת.